

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ СВІТУ

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT THE INTERNATIONAL TRADE BY SERVICES OF UKRAINE WITH THE COUNTRIES OF THE WORLD

Танасієнко Н.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії,
Хмельницький національний університет

Гензера О.О.

студентка,
Хмельницький національний університет

У статті розглянуто суть категорії «послуга», відмінності послуги від товару, запропонована систематизована класифікація послуг. Розкрито особливості кожного зі способів торгівлі послугами на світовому ринку. Проаналізовано динаміку світової торгівлі послугами України у 2008–2016 рр. Виокремлено послуги, що мають найбільшу частку в структурі експорту та імпорту України у світі. Визначено основні тенденції розвитку вітчизняної торгівлі послугами. Запропоновано основні напрями розвитку зовнішньої торгівлі послугами в Україні.

Ключові слова: послуга, експорт, імпорт, світова торгівля послугами, зовнішньоторговельні операції, сальдо, інвестиційний клімат.

В статье рассмотрена суть категории «услуга», различия услуги от товара, предложена систематизированная классификация услуг. Раскрыты особенности каждого из способов торговли услугами на мировом рынке. Проанализирована динамика мировой торговли услугами Украины в 2008–2016 гг. Выделены услуги, имеющие наибольшую долю в структуре экспорта и импорта Украины в мире. Определены основные тенденции развития отечественной торговли услугами. Предложены основные направления развития внешней торговли услугами Украины.

Ключевые слова: услуга, экспорт, импорт, мировая торговля услугами, внешнеторговые операции, сальдо, инвестиционный климат.

The article considers the essence of the category «service», differences the services from the product, the proposed systematic classification of services. The features of each method of trade in services on the world market are revealed in the article. The dynamics of world trade in services of Ukraine in 2008–2016 is analyzed. The services that have the largest share in the structure of Ukraine's exports and imports in the world are allocated. The main tendencies of the development of domestic trade in services are determined. The main directions of development of foreign trade in services of Ukraine are offered.

Keywords: service, export, import, world trade of services, foreign trade operations, balance, investment climate.

Постановка проблеми. Міжнародна торгівля товарами та послугами є одним із найважливіших і найбільш динамічних чинників глобалізації світового господарства та участі в ньому національних економік. Більше того, сьогодні жодна країна не може розраховувати на успіх без активної участі в міжнародній торгівлі.

З розвитком науково-технічного прогресу, створенням новітніх технологій і впровадженням інновацій сектор послуг розширює свої масштаби і частку в загальному обсязі світової торгівлі. Потреба в послугах зростає з кожним роком. Сфера послуг відіграє важливу роль не тільки

в розвитку економіки окремих країн, а й у розвитку світового господарювання. За рахунок розвитку сфери послуг, зокрема торгівлі послугами, країни можуть забезпечити собі економічне зростання, підвищення рівня конкурентоспроможності, збільшення обсягів міжнародної торгівлі.

В сучасних умовах ринкових відносин особливо актуальними є проблеми формування та розвитку ринку послуг у зовнішньоекономічній діяльності, адже розвиток сучасного міжнародного ринку товарів і його насиченість привели до збільшення попиту на послуги і розвитку міжнародного ринку послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами займалися такі зарубіжні науковці, як Г. Ассель, О. Балаєва, Д. Джоббер, Ф. Котлер, К. Лавлок, Д. Найяара, Б. Олін, В. Почекина, Г. Турбан, Б. Рендер, Дж. Фитцсимонс, К. Хаксевер, Т. Хілл та ін.

Серед вітчизняних учених цю проблему вивчали І. Бураківський, В. Гесць, В. Зайцев, Л. Кістерський, Ю. Коваленко, Д. Лук'яненко, А. Мазаракі, Н. Мешко, О. Пальчук, А. Румянцев, В. Сіденко, В. Тіпанов, Т. Циганкова та ін.

Незважаючи на велику кількість публікацій, для одержання повного уявлення про цю сферу зовнішньоекономічної діяльності потрібний періодичний аналіз тенденцій розвитку міжнародної торгівлі послугами.

Мета статті – дати характеристику та розкрити особливості розвитку міжнародної торгівлі послугами, дослідити та проаналізувати сучасний стан торгівлі послугами України з іншими державами світу, визначити основні тенденції розвитку вітчизняної торгівлі послугами, запропонувати основні напрями розвитку зовнішньої торгівлі послугами України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки спостерігається тенденція підвищення ролі послуг у світовій економіці. Посилюється вплив послуг на розвиток суспільства, стає все більш помітною їх дія в процесах

виробництва, розподілу і кінцевого використання валового внутрішнього продукту, формування та реалізації доходів населення, в підвищенні рівня життя.

Послугою вважається будь-який захід або вигода, які одна сторона може запропонувати іншій і які в основному невловимі і не приводять до заволодіння чим-небудь. Виробництво послуг може бути, а може і не бути пов'язане з товаром в його матеріальному вигляді [1].

До послуг часто відносять всі види корисної діяльності, що не створює матеріальних цінностей, тобто головним критерієм віднесення тієї чи іншої діяльності до сфери послуг є нематеріальний характер виробленого в цій сфері продукту.

Послуги мають усі ознаки товару: створюються працею, виробляються для інших, тобто мають громадську споживчу вартість і надходять у користування інших осіб або споживаються останніми в процесі обміну.

Головна роль послуги як товару – у можливості задоволення потреб покупців. Основна відмінність послуги від фізичного товару полягає у тому, що:

1) будь-яка послуга – це процес. Використання терміна «процес» дає змогу провести розмежування між послугами та фізичними товарами, які за своєю природою процесом бути не можуть;

Таблиця 1

Систематизована класифікація послуг

Класифікаційний критерій	Види послуг згідно з класифікацією
За галузевими напрямками	фінансові; зв'язку; будівельні та проектно-конструкторські; науково-дослідні та дослідно-конструкторські; транспортні; професійні та ділові (юридичні, медичні тощо); комерційні; туристичні; аудіовізуальні.
За характером спрямування послуг	споживчі, соціальні, виробничі, розподільчі.
За національними ознаками	послуги для внутрішнього споживання та міжнародні послуги.
За зв'язком із торгівлею та рухом капіталів	послуги, пов'язані з торгівлею (транспортні, технічне обслуговування, страхування та інші); послуги, пов'язані з інвестиціями та виробничою кооперацією (передавання технологій, готельні, професійні та інші); послуги, пов'язані з інвестиціями, з виробничою кооперацією та торгівлею (зв'язок, будівництво, обслуговування виробничого обладнання); послуги автономного характеру (інформаційні, особисті, культурні, рекреаційні та інші).
За пов'язаністю з виробничими факторами	факторні послуги (будівництво, інжиніринг, передача технологій), нефакторні послуги (транспортні, фінансові, туристичні, інші, не пов'язані із виробничим процесом).
За природою дій послуг	відчутні (будівельні, транспортні, інжинірингові), невловимі (зв'язок, телекомунікації, освітні).
За характером переміщення виробника і споживача	послуга пропонується на території її споживання; послуга споживається за кордоном, що визначає переміщення її споживача; послуга пропонується і на території її споживання, і за кордоном; послуга не переміщується із країни в країну.
За законністю послуги	легальні, напівлегальні та нелегальні.

Складено авторами за [2; 6]

2) невід'ємною частиною послуг є люди. Процеси виробництва, доставки та споживання відбуваються одночасно.

Розглянемо класифікаційний перелік послуг (табл. 1).

Міжнародна торгівля послугами – це система міжнародних товарно-грошових відносин між суб'єктами різних країн із приводу купівлі-продажу послуг. Вона є одним із найбільш швидко зростаючих секторів світового господарства. У числі факторів, що зумовили інтенсивний розвиток міжнародної торгівлі послугами в післявоєнний період, деякі економісти називають:

– науково-технічний прогрес, який сприяв зростанню виробництва послуг, появи нових видів і розширенню сфер їх застосування;

– тривалий економічний підйом у більшості країн світу, що супроводжується зростанням ділової активності, продуктивності праці, рівня добробуту народу, а отже, підвищення ступеня задоволення потреб людей не тільки в товарах, а й у послугах, що забезпечують умови життєдіяльності;

– розвиток міжнародної торгівлі товарами і технологіями, міграція капіталів [6].

Світовий ринок послуг як категорія міжнародної економіки функціонує відповідно до основних законів ринкового господарства: закону вартості, закону попиту та пропозиції, закону росту продуктивності праці, закону нагромадження, закону пропорційного розвитку. Закономірності розвитку сфери послуг слід вбачати в поступовому залученні окремих країн до світового ринку послуг, переплетенні їхніх економічних інтересів у цій галузі, динамізмі розвитку національних ринків послуг, що проявляється у зростанні обсягів надання послуг.

Фахівці виокремлюють чотири способи торгівлі послугами на світовому ринку.

Перший спосіб – це транскордонна торгівля, яка означає, що продавець і споживач послуги не перетинають межу кордону, кордон перетинається лише послугою. Цей спосіб наближений до торгівлі фізичними товарами на світовому ринку: наприклад, надання юридичної консультації з-за кордону через телефонний зв'язок або дистанційна освіта, що отримується з-за кордону.

Другий спосіб – це споживання послуги за кордоном, за якого покупець з однієї держави купує послугу на території іншої держави. Тут відмінність від торгівлі фізичними товарами в тому, що послуга і її продавець не перетинають кордон, але він перетинається споживачем послуги, наприклад, коли студент виїжджає в іншу країну на навчання або лікування.

Третій спосіб – комерційна присутність у державі надання послуги. За такого способу компанія, що пропонує послугу, перетинає кордон і відкриває філію або дочірню фірму, здійснюючи пропозицію послуги через неї. Кордон не перетинається ні самою послугою, ні її споживачем.

Четвертий спосіб – присутність фізичних осіб, що пропонують послугу. У цьому разі сенс послуги – в тому, що це діяльність людини, що перетинає кордон і приїжджає в країну, де живе споживач, наприклад, коли в країну приїжджає архітектор з іншої держави [3].

Суттєве місце у платіжному балансі України займає її зовнішньоекономічна діяльність. Насамперед необхідно виокремити зростання ролі торгівлі послугами, що в останні роки забезпечує Україні позитивне сальдо торговельного балансу, на відміну від зовнішньої торгівлі товарами.

Динаміку обсягів експорту та імпорту світової торгівлі послугами України можна побачити на рис. 1.

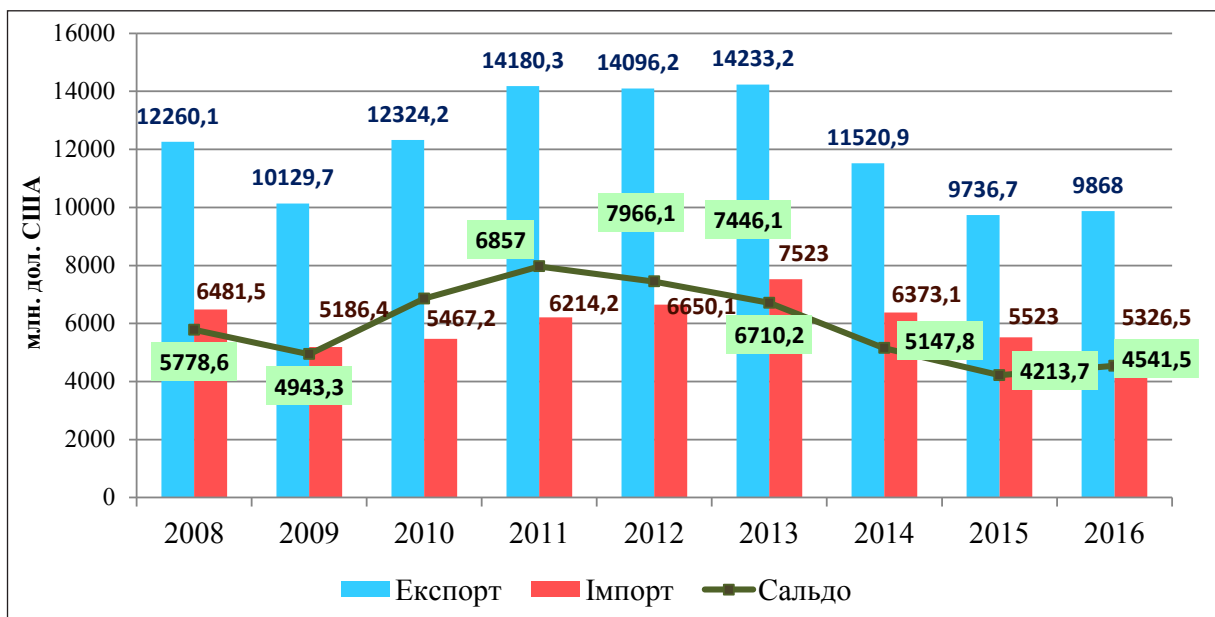


Рис. 1. Динаміка світової торгівлі послугами України у 2008–2016 рр. [5]

Інформація за 2010–2013 рр. наведена без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, за 2014–2016 рр. – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Із діаграми бачимо, що сальдо за всі ці роки є стабільно позитивним. Експорт послуг

у минулому 2016 році знову почав показувати позитивну динаміку. Після періоду падіння з 2013–2015 рр. у 2016 р. він становив 9868,0 млн. доларів США, що порівняно з 2015 р. більше на 1,34% (на 131,3 млн. доларів).

Імпорт все ще має динаміку скорочення. У 2016 р. він становив 5326,5 млн. доларів. Порівняно з 2015 р. імпорт зменшився на 3,56% (на 196,5 млн. доларів).

Таблиця 2

Провідні світові експортери та імпортери послуг України, 2016 рік [5]

Місце	Експортери	Обсяг, млн. дол.	Частка, %	Місце	Імпортери	Обсяг, млн. дол.	Частка, %
1	Російська Федерація	3094,05	31,35	1	США	681,5	12,79
2	Швейцарія	667,28	6,76	2	Велика Британія	544,43	10,22
3	США	658,49	6,67	3	Російська Федерація	497,54	9,34
4	Німеччина	479,8	4,86	4	Німеччина	332,55	6,06
5	Велика Британія	453,06	4,59	5	Туреччина	262,36	4,93
6	Туркменістан	255,91	2,6	6	Китай	245,69	4,61
7	Кіпр	230,73	2,34	7	Швейцарія	198,84	3,73
8	Польща	224,11	2,27	8	Молдова, Республіка	181,3	3,4
9	Туреччина	172,29	1,75	9	Польща	134,34	2,52
10	Об'єднані Арабські Емірати	169,97	1,72	10	Словаччина	108,91	2,04
	Перераховані країни	6405,69	64,91		Перераховані країни	3187,46	59,84
	Всього послуг	9868,0	100		Всього послуг	5326,5	100

Таблиця 3

Послуги, що мають найбільшу частку в структурі експорту та імпорту України у світі, 2016 рік [5]

№ з/п	Назва послуги	Експорт		Імпорт	
		Обсяг, млн. дол.	Частка, %	Обсяг, млн. дол.	Частка, %
1	Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1125,71	11,407	5,3	0,1
2	Послуги з ремонту та технічного обслуговування	231,86	2,35	90,84	1,705
3	Транспортні послуги	5300,55	53,714	989,27	18,573
4	Послуги, пов'язані з подорожами	205,24	2,08	603,22	11,325
5	Послуги з будівництва	389,26	3,945	61,46	1,154
6	Послуги зі страхування	53,75	0,545	119,01	2,234
7	Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	83,14	0,843	561,11	10,534
8	Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	29,37	0,298	323,13	6,066
9	Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	1644,09	16,66	420,44	7,893
10	Ділові послуги	790,62	8,012	813,51	15,273
11	Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	10,83	0,11	6,7	0,126
12	Державні та урядові послуги	3,58	0,036	1332,51	25,017
	Всього	9868,0	100	5326,5	100

Зовнішньоторговельні операції у світовій торгівлі послугами проводилися між Україною і 171 країною світу. Європа є провідним регіоном, на який припадає близько половини світового експорту та імпорту послуг України. Друге та третє місця посідають такі регіони, як Азія та Північна Америка.

Участь різних країн у світовій торгівлі послугами з Україною має відмінності в масштабах експорту та імпорту.

Розглянемо провідних експортерів та імпортерів послуг України (табл. 2).

Аналізуючи дані таблиці 2, можна дійти таких висновків. На десятку країн світу, які торгували послугами з Україною, припадає понад половину обсягів її експорту та імпорту комерційних послуг. Найголовнішим експортером послуг була Російська Федерація (3094,1 млн. дол., або 31,4%), найголовнішим імпортером – США (681,5 млн. дол., або 12,8%). Основні позиції в рейтингу належать також високорозвинутим країнам (насамперед Великій Британії, Німеччині, Швейцарії), але в десятці представлені й інші країни, такі як Китай, Туреччина, Туркменістан, Кіпр. Частка та роль цих країн в експорті та імпорті послуг України щорічно зростає.

Розглянемо інформацію щодо окремих послуг, які мають найбільшу частку у структурі експортних та імпорتنних груп (табл. 3).

У структурі світового експорту комерційних послуг України у 2016 р. понад половину його вартісного обсягу припадає на міжнародний транспорт (5300,6 млн. дол., або 53,7%). Вигідне транзитне розташування України традиційно забезпечує переважання транспортних послуг у зовнішній торгівлі послугами. Також велику частку займають послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (1644,1 млн. дол., або 16,7%). та послуги з переробки матеріальних ресурсів (1125,7 млн. дол., або 11,4%).

Основу структури імпорту послуг у 2016 р. становили державні та урядові послуги (1332,5 млн. дол., або 25%). Велика частка припадає також на такі послуги, як транспортні (989,3 млн. дол., або 18,6%), ділові (813,5 млн. дол., або 15,3%), туристичні (603,2 млн. дол., або 11,3%), послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (561,1 млн. дол., або 10,5%).

Розвитку ринку послуг України перешкоджають такі проблеми, як:

– несприятливий інвестиційний клімат, а в результаті – зниження інвестиційної активності;

– непрозорість ведення бізнесу і корупція тощо.

Для розвитку потужного ринку послуг України, на нашу думку, необхідно:

– продовжувати процеси реформування економіки та поглиблювати співпрацю з Європейським Союзом;

– посилити інвестиційну активність фізичних осіб;

– заохочувати інноваційну діяльність суб'єктів господарювання.

Висновки. Міжнародна торгівля послугами стає все більш важливим чинником економічного розвитку. Це пов'язано передусім із розширенням використання у господарстві усіх країн широкого асортименту ділових послуг, основним споживачем яких є підприємницький сектор, що прагне таким шляхом підвищити ефективність діяльності своїх підприємств за рахунок залучення кваліфікованих іноземних фахівців.

Розвиток зовнішньоторговельної сфери послуг України відбувається досить динамічно. Сальдо торговельного балансу за останні роки є стабільно позитивним, проте структура експорту послуг є незбалансованою. Понад 50% усього експорту припадає на транспортні послуги, що зумовлено географічним положенням України, розвинутою мережею залізничного сполучення та конкурентоспроможними цінами на транспортування вантажів українськими перевізниками порівняно з іноземними.

Вагому частку в структурі експорту послуг займають послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, адже спеціалісти, які працюють у цій сфері, на міжнародному ринку стають все більш конкурентоспроможними.

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами України за останні роки змінилася в бік збільшення частки країн ЄС у зовнішньоторговельному обороті України, проте основною країною-експортером послуг залишається Російська Федерація.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Апопій В.В. Організація і технологія надання послуг: навч. посіб. / В.В. Апопій та ін. – Л.: Академія, 2006. – 312 с.
2. Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економіка: підручник / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук. – К.: КНЕУ, 2014. – 762 с.
3. Лунько М.Е. Факторы и особенности развития мирового рынка услуг / М.Е. Лунько – Экономические науки. – 2014. – № 24–1.
4. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг: навч. посіб. / О.Б. Моргулець – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Економічна статистика / Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm
6. Пузакова Е.П. Мировая экономика. Учебник / Е.П. Пузакова – Ростов н/Д: «Феникс», 2001. – 480 с.